

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Riigikohtu praktika kriminaalasjades
september – detsember 2015**

Aktuaalse praktika ülevaade

Mario Truu
õigusteabe osakonna
peaspetsialist

Tartu

Aprill 2016

SISUKORD

1. STATISTILINE ÜLEVAADE	3
2. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE	3
2.1. MATERIAALÕIGUS	3
<i>Üldosa</i>	3
2.1.1. Karistusõiguse revisjoniga seotud küsimused	3
a) Kergem karistusseadus (3-1-1-70-15)	3
b) Teo dekriminaliseerimine (3-1-1-60-15)	4
2.1.2. Kaudse tahtluse ja kergemeelsuse piiritlemine ning KarS § 118 lg 1 p 7 kohaldamine (3-1-1-79-15)	5
2.1.3. Täideviimine ja kaasaaitamine tegevusetusega (3-1-1-81-15)	5
<i>Eriosa</i>	6
2.1.4. Eraviisiline jälitustegevus ja sõnumisaladuse rikkumine (3-1-1-93-15)	6
2.1.5. Liisingueseme omastamistahte manifesteerimine (3-1-1-99-15)	7
2.1.6. Toimingupiirangu rikkumine riigi äriühingu nõukogu liikme poolt (3-1-1-98-15)	8
2.1.7. Konkurentsivastane kokkuleppe (3-1-1-89-15)	9
2.1.8. Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt (3-1-1-75-15, 3-1-1-74-15, 3-1-1-82-15)	10
2.1.9. Sõidukijuhi vastutus kaasliikleja enseohustamise korral (3-1-1-87-15)	10
<i>Sanktsioonisüsteem</i>	11
2.1.10. Vangistuse kestuse ümberarvestamine üldkasuliku töö tundideks (3-1-1-68-15, 3-1-1-69-15, 3-1-1-97-15)	11
2.1.11. Karistusaja arvestamine tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel (3-1-1-104-15)	11
2.1.12. Vara arestimine konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks	12
a) raskema seaduse tagasiulatuva jõu kohaldamise keeld (3-1-1-85-15)	12
b) kuriteo toimepanemise vahend (3-1-1-88-15)	12
2.2. MENETLUSÕIGUS	13
2.2.1. Liiklusväärtegude tõendamine (3-1-1-67-15, 3-1-1-66-15)	13
2.2.2. Kuriteo toimepanemise viisi tuvastamatus (3-1-1-101-15)	14
2.2.3. Asitõendina äravõetud asja tagastamine (3-1-1-103-15; 3-1-1-84-15)	15
2.2.4. Kokkuleppemenetlus: kohtuotsusega kokkuleppe muutmine (3-1-1-103-15)	15
2.2.5. Kokkuleppemenetlus: kokkuleppe muutmine kohtuistungil (3-1-1-78-15)	16
2.2.6. Menetluskulude hüvitamine määruskaebemenetluses (3-1-1-80-15)	16
2.2.7. Alaealise kannatanu ülekuulamine (3-1-1-73-15)	17
2.2.8. Jälitustoimingute lubade vaidlustamine (3-1-1-76-15, 3-1-1-106-15, 3-1-1-107-15)	17
2.2.9. Apellatsioonimenetlus: apellatsiooni sisuline läbivaatamine (3-1-1-67-15)	18

1. STATISTILINE ÜLEVAADE

2015. a 1. septembrist 31. detsembrini saabus Riigikohtusse menetlustaotlusi 422 kuriteoasjas ja 60 väärteoasjas, kokku 482 taotlust. Läbi vaadati 289 kuriteoasja ja 42 väärteoasja menetlustaotlust; menetluse võeti vastavalt 35 kriminaal- ja kaheksa väärteoasja. Kriminaalkollegium tegi kõnealusel perioodil põhistatud lahendi 43 (millest kahe tegemisel osales kollegium kogu koosseisus) kriminaalasjas ja kuues väärteoasjas (millest ühe tegemisel osales kollegium kogu koosseisus) – kokku 49 põhistatud lahendit. 1. jaanuari 2016 seisuga oli kriminaalkollegiumi menetluses kokku 55 kuriteo- ja 13 väärteoasja.

Süüteoalikest puudutasid kriminaalkollegiumi lahendid peamiselt isikuvastaseid, ameti- ja liiklusalaseid süütegusid. Materiaalõiguse osas puututi kokku nii eri- kui üldosaliste, aga ka karistuse kohaldamisega seotud probleemidega. Enim käsitles Riigikohus karistusseaduse ajalise kehtivusega seonduvat. Menetlusõiguslikest küsimustest kerkisid vaatlusalusel perioodil samuti esile nii üld- kui ka eriosalised küsimused, sealhulgas süütegude tõendamise, kokkuleppemenetluse läbiviimise ja jälitustoimingute lubade vaidlustamisega seonduv probleematika.

Vaatamata sellele, et tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb endiselt silmas pidada, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis** – alljärgnevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

2. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE

2.1. MATERIAALÕIGUS

Üldosa

2.1.1. Karistusõiguse revisjoniga seotud küsimused

a) Kergem karistusseadus (3-1-1-70-15)

Kohtupraktikas on viimasel aastal seoses karistusõiguse revisjoniga kohaldatud arvukalt kergema karistusseaduse tagasiulatuva jõu põhimõtet sätestavat KarS § 5 lg 2. Kohtuasjas nr 3-1-1-70-15 oli põhiküsimuseks see, kas KarS § 121 kehtiv redaktsioon lühendab kohtualuse karistust KarS § 5 lg 2 alusel. Teadupärast muudeti revisjoni käigus KarS § 121, millega lisati sellesse sättesse kvalifitseeritud koosseisuna muuhulgas kehalise väärkohtlemise toimepanemine korduvalt (KarS § 121 lg 2 p 3). Kollegium sedastas, et kehalise väärkohtlemise korduvat toimepanemist puudutavate faktiliste asjaolude kirjeldamine süüdistuses ei olnud enne 1. jaanuari 2015 süüdlase käitumise kvalifitseerimise seisukohalt tähtis. Ometi on tegemist selliste faktiliste asjaoludega, mis kehtiva karistusseaduse redaktsiooni kohaselt süüdlase vastutust raskendaksid ja millest sõltub ka isikule KarS § 121 järgi mõistetud karistuse vähendamine. Kui süüdimõistetule ette heidetud käitumise kirjeldusest ei nähtu, et tegemist on varem kehalise väärkohtlemise toime pannud isikuga, tuleb tema tegu kehtiva karistusseaduse redaktsiooni põhjal käsitada KarS § 121 lg 1 dispositsioonile vastava kuriteona.¹ Kuna vaadeldavas kriminaalasjas ei nähtunud süüdistusest, et kohtualune

¹ RKKKm 3-1-1-70-15, p 11.3.

oli varem toime pannud kehalise väärkohtlemise, kvalifitseeriti tema tegu (kannatanu korduv löömine pähe) KarS § 121 lg 1 järgi.

Arvestades seda, et süüdistatavat karistati apellatsioonimenetluses enne redaktsiooni kehtinud KarS § 121 järgi vangistusega 2 aastat 6 kuud, vähendas kolleegium tema karistuse üheaastase vangistuseni, mis on KarS § 121 lg 1 kehtivas redaktsioonis vangistuse maksimummääraks. Kolleegium tugines sellele, et varasema karistusseaduse alusel mõistetud karistust vähendatakse kergemas karistusseaduses samasuguse teo eest ettenähtud karistuse ülemmäärani, mida nõuab KarS § 5 lg 2 kolmas lause. Seejuures selgitas kolleegium varasemale seisukohale põhinedes, et vähendada tuleb sellist liitkaristust (vangistust), mis ületab karistusseaduse varasema redaktsiooni järgi kõige rangemini sanktsioneeritud üksikteo eest karistusseaduse uues redaktsioonis ette nähtud sanktsiooni ülemmäära. Liitkaristuse muutmine (vähendamine) põhjusel, et isik vabastatakse ühest või mõnest liidetavast karistusest, tuleb kõne alla üksnes juhul, kui ilma selle liidetavata ei oleks võimalik isikule senist liitkaristust mõista.²

b) Teo dekriminaliseerimine (3-1-1-60-15)

Vaadeldavas kohtuasjas kordas kolleegium karistusseaduse ajalise kehtivuse põhimõtteid kehtetuks tunnistatud karistusnormi korral. Nimelt, KarS § 5 lg 1 ja 2 kohaselt on isiku süüditunnistamine ning karistamine võimalik üksnes juhul, kui tema poolt toime pandud tegu on olnud jätkuvalt karistatav igal hetkel, arvates teo toimepanemisest kuni kohtuotsuse jõustumiseni.³ Olukorras, kus kuriteokoosseis, millele tegu selle toimepanemise ajal vastas, tunnistatakse kehtetuks, on isiku süüditunnistamine KarS § 5 kohaselt siiski lubatav, kui see tegu vastab mõnele kehtivale kuriteokoosseisule.⁴ Kui seadus on teo toimepanemise ja otsuse tegemise vahelisel ajal muutunud, tuleb kohtuotsuses vastata küsimusele, kas ja kui, siis millise sätte järgi on isiku tegu karistatav karistusseaduse uue redaktsiooni kohaselt.⁵

Süüdistuse kohaselt korraldas K. L. grupis amfetamiini omandamise ning selle toimetamise Lätist Eestisse, mis jäi katsestaadiumi, kuna vedaja peeti riigipiiril kinni. Kehtiva karistusseadustiku redaktsiooni kohaselt hõlmab KarS §-s 184 sätestatud narkootilise ja psühhotroopse aine käitlemine ka narkootilise ja psühhotroopse aine sisse- ja väljaveo, s.t nimetatud ainete toimetamise Euroopa Liidu liikmesriigist või Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigist Eestisse või vastupidi. **Enne 1. jaanuari 2015 kehtinud KarS § 392 kujutab endast jätkuvalt kuriteona karistatavat tegu, kuna on kehtiva seaduses hõlmatud KarS § 184 koosseisuliste tunnustega.**⁶ Järelikult ei ole tegemist olukorraga, kus süüteokoosseisu kehtetuks tunnistamise järel puuduks muu süüteokoosseis, millele tegu pärast algse koosseisu kehtetuks tunnistamist enam ei oleks vastanud. Rääkida ei saa ka süüdistuse mahu vähenemisest, sest teokirjelduse aluseks olnud faktilised asjaolud jäid samaks. Niisiis, arvestades põhimõtet, mille kohaselt tuleb kohtuotsuses tegu kvalifitseerida teo toimepanemise ajal kehtinud karistusseadustiku redaktsiooni järgi, oluks õigustatud käsitada süüdistatavale ette heidetud käitumist jätkuvalt KarS §-des 392 ja 184 ette nähtud kuritegude ideaalkogumina.⁷

² RKKKm 3-1-1-70-15, p 12. Vt ka RKKKm 3-1-1-61-15, p 14 ja 15.

³ RKKKo 3-1-1-60-15, p 7.1. Vt ka RKKKo 3-1-1-39-08, p 9; RKKKo 3-1-1-11-07, p 39.

⁴ RKKKo 3-1-1-60-15, p 7.1; RKKKo 3-1-1-36-07, p 7.3.

⁵ RKKKo 3-1-1-60-15, p 7.1; RKKKo 3-1-1-18-14, p 6.

⁶ RKKKo 3-1-1-60-15, p 7.2.

⁷ RKKKo 3-1-1-60-15, p 7.3.

2.1.2. Kaudse tahtluse ja kergemeelsuse piiritlemine ning KarS § 118 lg 1 p 7 kohaldamine (3-1-1-79-15)

Sõlmküsimuseks kohtuasjas nr 3-1-1-79-15 oli tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemine. Vastavalt süüdistusakti teokirjeldusele lõi A. S. kannatanu ühel korral noaga kõhtu ja tekitas talle mitmeid sisemisi vigastusi, mille tagajärjel kannatanu suri. Alama astme kohtud mõistsid kohtualuse süüdi KarS § 113 lg 1 järgi. Riigikohus sellega ei soostunud, tunnistades A. S. süüdi KarS § 118 lg 1 p 1 ja § 117 lg 1 järgi. Seejuures osutas Riigikohus sellele, et **alates 1. jaanuarist 2015 sellist ideaalkogumit enam ei moodustu, kuna süüdistatava tegu tuleb kvalifitseerida KarS § 118 lg 1 p 7 järgi.** Selle (uue) karistusnormi kohaselt on karistatav tervisekahjustuse tekitamine, kui sellega põhjustatakse ettevaatamatusest surm.

Riigikohtu otsuse põhistused kaudse tahtluse ja kergemeelsuse piiritlemisel olid järgmised. Kohtupraktikas on korduvalt sedastatud, et kaudse tahtluse ja kergemeelsuse puhul langeb kokku nende subjektiivse külje kahe vormi intellektuaalne element – tagajärje ettenägemine – ning kaudset tahtlust ja kergemeelsust saab eristada üksnes voluntatiivse (tahtelise) elemendi abil. Nii kaudse tahtluse kui ka kergemeelsuse korral tunneb toimepanija ära enda käitumises sisalduva ohtlikkuse. Kaudse tahtluse korral kiidab ta võimaliku tagajärje heaks, s.t soostub sellega, kergemeelsuse korral aga loodab tagajärje mittesaabumisele.⁸ Tagajärje saabumata jäämise lootus peab tuginema isiku poolt äratuntud asjaoludele, mis lubavad tal mõistlikult uskuda, et tema loodud oht ei realiseeru tagajärjes. Lootus tagajärje mittesaabumisele peab olema tõsimeelne, mis tähendab, et see toetub konkreetsetele asjaoludele ega ole sõltuvuses tema poolt mittekontrollitavast juhuslikkusest. Kannatanule kohene abi osutamine või abi kutsumine võivad kujutada endast ajaolusid, mis annavad süüdlasele aluse loota, et kannatanu surm ei saabu.⁹

Rääkimaks kõhuõõnde ulatuva haava tekitamise korral mitte tahtlikust, vaid kergemeelsest käitumisest, peab olema tuvastatav toimepanija üldist elukogemust ja teospetsiifikat silmas pidades adekvaatne lootus, et oht elule ei realiseeru, s.t kannatanu ei sure.¹⁰ Isegi siis, kui on tuvastatud, et isik sai täiel määral aru enda teo ohtlikkusest, ei tähenda see automaatselt, et isik oleks arvestanud võimaliku raske tagajärje saabumisega ning sellega sisimas ka nõustunud. **Ka väliselt eluohtliku teo toimepanemise korral on seega arvestatav argument, et tegelikkuses lootis teo toimepanija võimalikuna äratuntud tagajärge vältida.**¹¹ Kuna A. S. kutsus koheselt kiirabi, viitas see kolleegiumi hinnangul tema soovile kannatanu surma saabumist vältida.¹²

2.1.3. Täideviimine ja kaasaaitamine tegevusetusega (3-1-1-81-15)

S anti kohtu alla süüdistatuna vägistamisele tegevusetusega kaasaaitamises KarS § 141 lg 2 p 1 – § 13 lg 1 – § 22 lg 3 järgi. Maakohtu otsusega mõisteti ta õigeaks KarS § 141 lg 2 p 1 – § 22 lg 3 järgi kaasaaitamisteos, kuid samas tunnistati süüdi KarS § 141 lg 2 p 1 – § 13 lg 1 järgi tegevusetusega vägistamise täideviimises. Ringkonnakohtu hinnangul ei tohtinud maakohus mõista kohtualust süüdi täideviimisteos, sest teda süüdistati üksnes kuriteo toimepanemisele kaasaaitamises. Riigikohtu kriminaalkolleegium jagas ringkonnakohtu seisukohta, et

⁸ RKKKo 3-1-1-79-15, p 6; RKKKo 3-1-1-4-08, p 19; RKKKo 3-1-1-50-13, p 13.4. Vt ka J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, VI ptk, vnr 259 jj.

⁹ RKKKo 3-1-1-79-15, p 6; RKKKo 3-1-1-40-13, p 10 ja 12; RKKKo 3-1-1-128-06, p 10.

¹⁰ RKKKo 3-1-1-79-15, p 7. Samaselt: RKKKo 3-1-1-40-13, p 10.

¹¹ RKKKo 3-1-1-79-15, p 8; RKKKo 3-1-1-128-06, p 9.

¹² RKKKo 3-1-1-79-15, p 8.

süüditunnistamisel KarS § 141 lg 2 p 1 – § 13 lg 1 järgi täideviijana, väljus maakohus alusetult süüdistuse piiridest ning raskendas süüteo ümberkvalifitseerimisega süüdistatava olukorda.

Jättes ringkonnakohtu otsuse kohtualuse süüditunnistamises vägistamisele tegevusetusega kaasaaitamises muutmata, soostus kolleegium kohtu materiaaõigusliku hinnanguga, et lapse lepingulisel hooldajal on garandikohustus takistada tema suhtes kuritegude toimepanemist ning selle kohustuse süülisel täitmata jätmisel vastutab hooldaja tahtlikule kuriteole tegevusetusega kaasaaitamises.¹³ Süüdistatav S oli sõlminud lepingu kannatanu A hooldamiseks. Mitu aastat hiljem sai S teada, et tema pojad on hooldusalust korduvalt seksuaalselt kuritarvitanud. S oli ka ise tunnistajaks selle kuriteo toimepanemisele, kuid ei sekkunud ja karistas üksnes ühte poegadest taskuraha äravõtmisega. A seksuaalne väärkohtlemine jätkus kuni õiguskaitseorganite sekkumiseni.

Eriosa

2.1.4. Eraviisiline jälitustegevus ja sõnumisaladuse rikkumine (3-1-1-93-15)

Kriminaalasjas nr 3-1-1-93-15 oli kohtu alla antud I. O. süüdistatuna KarS § 137 lg 1 ja § 156 lg 1 järgi ning P. T. ja L. L. süüdistatuna KarS § 137 lg 1 – § 22 lg 2 ja § 156 lg 1 – § 22 lg 2 järgi. Süüdistuse kohaselt sisenes I. O. kannatanu elektronpostkasti ning hankis seal olevate kirjade sisu kohta teavet, millele kihutasid teda P. T. ja L. L. Maa- ja ringkonnakohus mõistsid kohtualused süüdi kõigis neile omistatavates kuritegudes. Riigikohus mõistis I. O. KarS § 156 lg 1 järgi ning P. T. ja L. L. KarS § 156 lg 1 – § 22 lg 2 järgi õigeks. Samas soostus Riigikohus I. O. süüditunnistamisega KarS § 137 lg 1 ning P. T. ja L. L. süüdimõistmisega KarS § 137 lg 1 – § 22 lg 2 järgi, kuna süüdistatavate tegevus on käsitatav varjatud läbivaatusena KrMS § 126⁵ mõttes ja seega ebaseadusliku jälitustegevusena.

Vaadeldavas kohtuasjas tuli kohtutel lahendada muuhulgas küsimus selle kohta, kas pelgalt elektronpostkastis olevate kirjade vaatamine ja nende kohta teabe hankimine on käsitatav sõnumisaladuse rikkumisena. Kolleegium vastas sellele eitavalt. KarS § 156 tagab üksnes PS § 43 kaitsealas ehk kommunikatsiooniprotsessis olevate sõnumite saladust.¹⁴ Kui teabe puutumatus rikutakse viisil, mis ei ole seotud kommunikatsiooniprotsessile omase riski ärakasutamisega ehk mis ei tulene vahetult teabe edastamisest kirja teel või sidevahendi abil, ei saa sellise käitumise eest KarS § 156 järgi karistada.¹⁵ E-kiri on nii PS § 43 kui ka KarS § 156 mõttes kommunikatsiooniprotsessis selle ärasaatmisest kuni saajani jõudmiseni ehk sõnumi teeloleku ajal, mil sõnum on isiku mõjusfäärist väljas ning ta ei saa seda kolmandate isikute eest kaitsta. E-kiri on saajani jõudnud, kui see on muutunud saajale tema e-posti kasutajakonto kaudu kättesaadavaks. **Seega kui keegi siseneb ebaseaduslikult võõrale e-posti kontole ja tutvub seal nähtavate kirjadega kontoomaniku enda kasutajatunnuse ja salasõna abil, ei ole tegemist kommunikatsiooniprotsessi sekkumisega ja teda ei saa karistada KarS § 156 järgi.**¹⁶ Sõltumata sellest, kas e-kiri on saaja elektronposti kontol kättesaadav, võib sellega tutvumine olla käsitatav kommunikatsiooniprotsessi sekkumisena ja KarS § 156 järgi karistatava teona siis, kui toimepanija ei kasuta kirja saaja (ega saatja) e-posti kontot, vaid juurdepääsu kommunikatsiooniprotsessi käigus tekkivale infole, mille üle kirja saajal ega saatjal kontrolli ei ole (nt teenusepakkuja juures säilitatavat e-kirja faili koopiat).¹⁷ Kolleegiumi enamuservamusega ei nõustunud riigikohtunik E. Kergandberg, kelle hinnangul piiras

¹³ RKKKo 3-1-1-81-15, p 8.

¹⁴ RKKKo 3-1-1-14-14, p 816.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-93-15, p 100.

¹⁶ RKKKo 3-1-1-93-15, p 102.

¹⁷ RKKKo 3-1-1-93-15, p 103.

Riigikohus põhjendamatult sõnumisaladuse toimeala, kuna saatmisele kuuluvatele või kohalejõudnud sõnumitele peaks olema tagatud samaväärne kaitse nagu kommunikatsiooniprotsessis olevatele sõnumitele.¹⁸

Lisaks selgitas kolleegium, et KarS § 137 ("Eraviisiline jälitustegevus") lg 1 redaktsioon, mis kehtis süüdistatavatele etteheidetava teo toimepanemise ajal, tunnistas karistatavaks jälitustegevuseks seadusliku õigusega isiku poolt teise inimese jälgimise tema kohta andmete kogumise eesmärgil. Alates 1. jaanuarist 2015 on koosseisu tekstis asendatud sõna "inimese" sõnaga "isiku". Seega on eraviisilise jälitustegevuse üheks koosseisuliseks tunnuseks teise inimese (alates 2015. aastast "isiku", seega ka juriidilise isiku) jälgimine.¹⁹ Varem on Riigikohus märkinud, et KarS §-s 137 ettenähtud kuriteo objektiivne koosseis ei sisalda teona üksnes varjatud jälgimist kui ühte jälitustoimingut, vaid seaduses sätestatud mistahes jälitustoimingute tegemist teise inimese suhtes jälitustegevuseks seadusliku õigusega isiku poolt.²⁰ Kõnealuse süüteo koosseisu objektiivne koosseis on blanketne ja seda tuleb sisustada jälitustoimingu tegemisega, st tuleb tuvastada konkreetne jälitustoiming, mille isik toime pani, ja näidata, millisest õigusnormist lähtudes on süüdistuses kirjeldatud tegevus tunnustatud ebaseaduslikuks.²¹ **Kasutajatunnust ja parooli kasutades veebipõhise meiliteenuse kaudu võõrale e-posti kontole sisenemine ja õigustatud isiku teadmata kontrol olevate e-kirjade kohta andmete kogumine on käsitatav e-posti teenuse pakkuja serveri osa varjatud läbivaatusena KrMS § 126⁵ lg 1 mõttes.**²²

2.1.5. Omastamistahete manifesteerimine (3-1-1-99-15)

Vaadeldavas kriminaalasjas oli J kohtu alla antud süüdistatuna KarS § 201 lg 2 p 4 järgi. Süüdistuse kohaselt sõlmis äriühing, mille juhatuse liige ta oli, liisinguandjaga liisingulepingud kontoritehnika kasutamiseks. Kuna äriühingul tekkisid liisingumaksete tasumisel võlgnevused, ütles liisinguandja lepingud üles ja nõudis liisinguvara tagastamist. Ent liisinguvõtja juhatuse liikmed, sh J., vara ei tagastanud ja lasid seda edasi kasutada. Liisinguesemed leiti ja võeti ära läbiotsimisel äriühingu kontorist. Maa- ja ringkonnakohtu hinnangul manifesteeris J. omastamistahet sellega, et kontoritehnikat ei tagastatud liisingulepingu ülesütlemise järel ning seda kasutati edasi. Riigikohus selle seisukohaga ei nõustunud.

Kohtupraktikas on sedastatud, et ainuüksi liisingueseme tagastamata jätmine pärast liisingulepingu ülesütlemist ei ole veel käsitatav võõra asja ebaseadusliku pööramisena enda või kolmanda isiku kasuks.²³ Kohtulahendis nr 3-1-1-99-15 lisas kolleegium, et ka **ainuüksi asjaolust, et liisinguvõtja kasutab pärast seda, kui liisinguandja on liisingulepingu üles öelnud, liisingueset edasi, ei saa koheselt järeldada teo toimepanija soovi käitada edaspidi ise võõra asja omanikuna või lasta seda teha kolmandal isikul.** Asja edasikasutamine pärast kasutus- ja valdusõiguse lõppemist (nt pärast liisingulepingu kehtivat ülesütlemist) rikub küll liisinguandja omandiõigust, kuid ei pruugi manifesteerida valdaja tahet jätta omanik asjast kestvalt ilma ja käitada edaspidi ise asja faktilise omanikuna või lasta seda teha kolmandal isikul.²⁴ Kolleegium ei välistanud, et asja kasutamises pärast valdusõiguse lõppemist väljendub otsese valdaja soov asi enda või kolmanda isiku kasuks pöörata. Sellise järelduse tegemiseks peab aga olema süüdistuses toodud ja kohtuotsuses tuvastatud mingi asjaolu või asjaolude

¹⁸ Vt E. Kergandbergi eriarvamus kriminaalasjas nr 3-1-1-93-15.

¹⁹ RKKKo 3-1-1-93-15, p 84-85.

²⁰ RKKKo 3-1-1-124-04, p 10.

²¹ RKKKo 3-1-1-158-05, p 8.

²² RKKKo 3-1-1-93-15, p 89.

²³ RKKKo 3-1-1-109-12, p 9.

²⁴ RKKKo 3-1-1-99-15, p 30.

kogum, mis jätkaks objektiivsele kõrvaltvaatajale mulje, et toimepanija ei taha jätkata asja kasutamist võõrvaldajana, nagu senimaani, vaid omavaldajana, s.t faktilise omanikustaatus üle võtta. Näiteks võib omastamistahete manifesteerimisega olla tegemist siis, kui valdaja toimetab kasutatava asja asukohta, mida omanik ei tea või kust asja väljanõudmine on omaniku jaoks ebamõistlikult koormav.²⁵

Kuna kohtud ei tuvastanud, nagu oleks äriühing teinud midagi liisinguesemete asukoha varjamiseks, üritanud seda võõrandada või peita või suisa väitnud, et vara kuulub talle, ei manifesteerinud süüdistatav äriühingu juhatuse liikmena selle juriidilise isiku huvides omastamistahet. Maa- ja ringkonnakohtus olid omastamise inkrimineerinud süüdistatavale ainuüksi seepärast, et äriühing ei tagastanud liisinguesemeid ja jätkas nende kasutamist, kuigi kontoritehnika leiti hiljem äriühingu kontoriruumidest. Kolleegium tühistas maa- ja ringkonnakohtu lahendid ning mõistis süüdistatava õigeks.²⁶

2.1.6. Toimingupiirangu rikkumine riigi äriühingu nõukogu liikme poolt (3-1-1-98-15)

Esimeses ja teises kohtuastmes mõisteti N. S. süüdi toimingupiirangu rikkumises KarS § 300¹ lg 1 järgi. Riigikohus jättis vaadeldavas kohtasjas alama astme kohtute otsused tema süüditunnistamises muutmata, kuid asendas kohtuotsuste põhistused, peatudes seejuures põhjalikumalt ametiisiku mõistel, aga ka toimingupiirangu toimealal riigi äriühingu nõukogu liikmetele. N. S. süüdistati selles, et ta AS TS nõukogu liikmena osales nõukogu koosolekul otsuse tegemisel tema endaga seotud juriidilise isiku suhtes, rikkudes sellega teadvalt suures ulatuses toimingupiirangut korruptsioonivastase seaduse (KVS) § 11 lg 1 p 1 kohaselt.

KarS § 300¹ lg 1 näeb ette karistuse korruptsioonivastases seaduses kehtestatud toimingupiirangu teadva rikkumise eest suures ulatuses. Toimingupiirangud sätestab KVS § 11, mille (lg 1) kohaselt on toimingupiirangu rikkumise esmaseks eelduseks, et teo toimepanija on ametiisik. Ametiisiku keskne tunnus – ametiseisund – seisneb KVS § 2 lg 2 kohaselt õigusaktist, tehingust või asutuse töökorraldusest tulenevas õiguses ja kohustuses teha avaliku ülesande täitmisel otsus või toiming, sealhulgas osaleda otsuse tegemises või toimingus või nende sisulises suunamises.²⁷ Kolleegium oli seisukohal, et süüdistataval oli õigus nõukogu liikmena osaleda nõukogu otsuste vastuvõtmisel, mille AS TS põhikiri ka sätestas.²⁸ Seejuures täitis N. S. avalikku ülesannet. KVS § 2 lg 1 mõttes hõlmab see avaliku võimu kandja ülesandeid, olenemata sellest, kas ja kui, siis millisel viisil nende täitmine mõjutab kolmandaid (haldusväliseid) isikuid. KVS § 2 lg-s 1 nimetatud avalik ülesanne peab olema ette nähtud vahetult seadusega, seaduse alusel või tõlgendamise teel õigusnormist tuletatav.²⁹ Riigi osalusega äriühingus riigi osaluse valitseja valitud nõukogu liikme kogu ametitegevus, mis vastab KVS § 2 lg-s 2 nimetatud otsuse või toimingu tunnustele – sh nõukogu otsuste tegemisel osalemine –, on käsitatav avaliku ülesande täitmisena KVS § 2 lg 1 mõttes tulenevalt RVS § 80 lg 1 p-st 2 sätestatud riigi huvide järgimise kohustusest. Seejuures ei ole oluline, kas

²⁵ RKKKo 3-1-1-99-15, p 30.

²⁶ Kolleegium eitas ka süüdistatava poolt asja omavolilise kasutamise toimepanemist KarS § 215 järgi. Seda seisukohta põhjendas kohus sellega, et kui isik on saanud vallasasja enda valdusse õiguslikul alusel (nt liisingu- või üürilepinguga), pole selle edasikasutamine pärast valduse õigusliku aluse äralangemist (nt lepingu lõppemist) KarS § 215 mõttes omavoliline. Vt RKKKo 3-1-1-99-15, p 38.

²⁷ RKKKo 3-1-1-98-15, p 58.

²⁸ RKKKo 3-1-1-98-15, p 59.

²⁹ RKKKo 3-1-1-98-15, p 61-62.

äriühingu üksiktegevus, millega seoses nõukogu liige oma ametipädevust kasutab, on vaadeldav avaliku ülesande täitmisena või mitte.³⁰

Toimingupiirangu rikkumine saab seisneda üksnes ametiisiku pädevusse kuuluva tegemises, sh kollektiivse otsustamise puhul otsuse tegemises osalemises.³¹ Seadusandja on välistanud ametiisiku osalemise otsuse vastuvõtmises või toimingu tegemises, sealhulgas selle sisulises suunamises, kui otsuse või toimingu tulemus mõjutab ametiisiku või temaga seotud isiku huve ehk kui tegemist on nn huvide konfliktiga.³² KVS § 11 lg-s 1 sisalduv keeld ja sellest tulenevalt ka KarS § 300¹ lg-s 1 kirjeldatud koosseisu täitmine ei eelda otsuse tsiviilõiguslikku kehtivust või toiminguga kaasnevate mõjude reaalsel avaldumist. **Toimingupiirangu rikkumiseks piisab sellest, et ametiisik osaleb otsuse tegemisel, mis on suunatud teisele isikule, sealhulgas asutusele või eraõiguslikule juriidilisele isikule, milles ametiisikul on ametiseisund, õiguste või kohustuste tekitamisele. Otsuse tegemisel osalemisena on käsitatav ka äriühingu nõukogu istungil otsuse hääletamisel osalemine.**³³ Toimingupiirangu rikkumise subjektiivne koosseis nõuab seda, et ametiisik peab olema teadlik nn huvide konfliktist, s.t sellest, et tema otsus või toiming võib mõjutada tema enda või temaga seotud isiku majanduslikke või muid huve ja sellest tulenevalt esineb korruptsioonioht, mille tõttu on otsuse või toimingu tegemine keelatud. Ametiseisundi kui normatiivse koosseisutunnuse puhul ei ole nõutav, et isik teaks selle tunnuse täpset juriidilist tähendust, vaid et ta mõistaks selle üldist sotsiaalset või üldkeelelist tähendust.³⁴

2.1.7. Konkurentsivastane kokkuleppe (3-1-1-89-15)

Kohtuasjas nr 3-1-1-89-15 olid kohtu alla antud F. O. ja S. H., keda süüdistati muuhulgas KarS § 400 lg 1 ja lg 2 p 3 järgi konkurentsi kahjustava kokkuleppe sõlmimises. Süüdistuse kohaselt leppisid N linna ehitusturul tegutsevad isikud kokku hangete kooskõlastamises, ettevõtjate ringi kuulusid ka F. O. ja S. H. Seejuures oli F. O. teopanuseks N linnavalitsuse ametnike mõjutamine. **Riigikohus selgitas, et tegu on karistatav ka juhul, kui üks konkurentsivastase kokkuleppe osalistest kasutab oma mõjuvõimu riigihangete turu jagamise kokkuleppe sujuvamaks realiseerimiseks.** Lisaks ei sõltu riigihangetes osalemiseks turu jagamise kokkuleppe karistatavus hankemenetluse liigist, mida hankija rakendab, kuna tulemus ei kujune sel juhul ikkagi kooskõlas RHS §-des 1 ja 3 kirjeldatud riigihangete korraldamise eesmärgi ja üldpõhimõtetega, mis rakenduvad sõltumata hankemenetluse liigist. Kokkuleppe tulemusena on ettevõtjatel muu hulgas võimalik loobuda kindlates hangetes osalemisest või teha pakkumisi, mis viivad ühe või teise kokkuleppeosalise võiduni.³⁵ **Oluline on see, et konkurentsi piirav kokkuleppe oleks ettevõtjatevaheline. Ühe ja sama ettevõtja huvides tegutsevad isikud ei ole käsitatavad konkurentidena.**³⁶ KonkS § 2 lg 1 kohaselt on ettevõtja selle seaduse tähenduses äriühing, füüsilisest isikust ettevõtja või muu majandus- või kutsetegevuses osalev isik või juriidiliseks isikuks mitteolev ühendus või ettevõtja huvides tegutsev isik.

³⁰ RKKKo 3-1-1-98-15, p 84.

³¹ RKKKo 3-1-1-98-15, p 90.

³² RKKKo 3-1-1-98-15, p 91.

³³ RKKKo 3-1-1-98-15, p 92.

³⁴ RKKKo 3-1-1-98-15, p 93-94. Vt ka RKKKo 3-1-1-96-06, p 19; RKKKo 3-1-1-69-12, p 15.

³⁵ RKKKo 3-1-1-89-15, p 34.

³⁶ RKKKo 3-1-1-89-15, p 36; RKKKo 3-1-1-32-10, p-d 11.1–11.2.

2.1.8. Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt (3-1-1-75-15, 3-1-1-74-15, 3-1-1-82-15)

Kuni 1. jaanuarini 2015 oli mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimine vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõigusega isiku poolt karistatav ainult väärteona LS § 201 järgi. **Alates 1. jaanuarist 2015 on juhtimisõigusega sõidukijuhtimine karistatav kuriteona KarS § 423¹ järgi juhul, kui see on toime pandud süstemaatiliselt.** Kohtuasjas nr 3-1-1-75-15 käsitleski kriminaalkolleegium esmakordselt süstemaatilisuse küsimust sõiduki juhtimisõigusega juhtimise korral. Lühidalt kirjeldatuna oli süüdistatavat karistatud enne 1. jaanuari 2015 kahel korral LS § 210 järgi, 9. veebruaril 2015 juhtis ta taas sõidukit juhtimisõigusega. Kõnealusel lahendis esitatud seisukohad kinnistati kohtuasjades nr 3-1-1-64-15 ja 3-1-1-82-15.

Kolleegium on mitmes lahendis peatunud süstemaatilisuse mõistel. Põhjalikumalt käsitleti süstemaatilisust kriminaalasjas nr 3-1-1-87-08. Viidatud lahendis vaadeldi süstemaatilisust üksnes süstemaatilise varguse (KarS § 199 lg 2 p 9) kontekstis, kuid kolleegiumi hinnangul on selles väljendatud seisukohad *mutatis mutandis* ülekantavad ka süstemaatilisele juhtimisele (KarS § 423¹).³⁷ Tuginedes selles kohtulahendis esitatud seisukohtadele, sedastas kolleegium asjas nr 3-1-1-75-15, et süstemaatilisus on eriline isikutunnus KarS § 24 lg 1 tähenduses, mis kirjeldab KarS § 423¹ puhul toimepanija poolt liikluseadusega kehtestatud regulatsiooni sarnast ja pidevat eiramist. **Seega eeldab mootorsõiduki süstemaatiline juhtimisõigusega juhtimine, et isik on vähemalt kolmel korral juhtinud sõidukit juhtimisõigusega. Seejuures ei ole oluline, kas varasemad teod moodustasid väärteo LS § 201 tähenduses või vastasid KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule, nagu ka see, kas isik on varasemate juhtimisõigusega juhtimiste eest süüdi tunnistanud (õiguslik retsidiiv) või tuvastatakse need ühes menetluses (faktiline retsidiiv).**³⁸ *Nullum crimen sine lege* põhimõttele antud tõlgenduse kohaselt ei ole vajalik, et kõik kolm mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimist peaksid olema toime pandud pärast KarS § 423¹ kehtima hakkamist. Karistades süüdlast olukorras, mil eelnev sõiduki juhtimisõigusega juhtimine vastas üksnes väärteokoosseisule ja isikut on väärteokorras korduvalt ka karistatud, karistatakse teda üksnes viimase, s.o kuriteotunnustega teo, mitte aga varasemate väärteogude eest.³⁹

Asjas nr 3-1-1-87-08 seadis kolleegium süstemaatilisuse vajalikuks tingimuseks (lisaks) ka selle, et isiku poolt toime pandud teod oleksid omavahel seotud, s.t et need üksikud vargused moodustaksid teatud sisulise süsteemi. Täpsustades seda seisukohta, lisas kolleegium, et seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks - näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikas, või sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt. Ehkki kohtuasjas nr 3-1-1-75-15 pidas kolleegium süstemaatilist vargust käsitlevaid seisukohti ülekantavaks ka süstemaatilisele juhtimisõigusega juhtimisele, ei täpsustatud otsesõnu, kas ka eelkirjeldatud „sisemise seotuse“ nõue KarS § 423¹ kohaldamisala määratleb.

2.1.9. Sõidukijuhi vastutus kaasliikleja enseohustamise korral (3-1-1-87-15)

Kohtuasjas nr 3-1-1-87-15 süüdistati kohtualust KarS § 422 lg 1 järgi selles, et ta eiras bussijuhina liikluseaduses sätestatud nõudeid: muu hulgas ei kontrollinud ta enne sõidu alustamist reisijate turvavööde kinnitatust. Süüdistuse kohaselt sõitis süüdistatava juhitud

³⁷ RKKKm 3-1-1-75-15, p 7.

³⁸ RKKKm 3-1-1-75-15, p 8.

³⁹ RKKKm 3-1-1-75-15, p 10. Neid seisukohti on Riigikohus hiljem ka korranud. Vt RKKKm 3-1-1-74-15, p 12.

bussile tagant otsa veoauto, mis ei hoidnud eessõitva sõidukiga piisavat pikivahet, kokkupõrke tulemusena sai kinnitamata turvavööga kannatanu eluohtlikke tervisekahjustusi. Maakohus tunnistas kohtualuse süüdi KarS § 423 lg 1 järgi, ringkonnakohus lõpetas kriminaalmenetluse väärteo tunnuste sedastamise tõttu. Riigikohus tühistas kasseeritud lahendi ja saatis asja uueks arutamiseks teise kohtuastmesse.

Kriminaalkolleegium vaagis seda, kas süüdistatava vastutust võis mõjutada kannatanu nn eneseohustamine, kui ta jättis kinnitamata enda turvavöö. Kohtupraktikas on asunud seisukohale, et tagajärje omistamise võib välistada ka kaasliikleja enda ebakorrekne käitumine ja õigushüvede ohtu asetamine.⁴⁰ **KarS § 422 ja § 423 omistamisel tuleb kontrollida, kelle liiklusnõudeid eirav käitumine tingis koosseisupärase tagajärje saabumise. Teisisõnu tuleb liiklusõnnetuse osapooleks lugeda isikut, kelle liikluseaduses kehtestatud nõudeid eirav käitumine oli potentsiaalselt kohane oluliselt mõjutama koosseisupärase tagajärje saabumist.**⁴¹ Üldpõhimõttena kehtib ka liiklusõiguses arusaam, et vastutusvõimeline isik peab mõistliku tähelepanelikkuse ning hoolega ka ise seisma enda õigushüvede kaitsmise eest. Seejuures on Riigikohtu senises praktikas leitud, et enda individuaalsete õigushüvede riski asetamine vastutusvõimelise isiku poolt kuulub õigushüve kandja autonoomia hulka, mis omakorda võib välistada saabunud kahjuliku tagajärje omistamise teistele isikutele.⁴²

Sanktsioonisüsteem

2.1.10. Vangistuse kestuse ümberarvestamine üldkasuliku töö tundideks (3-1-1-68-15, 3-1-1-69-15, 3-1-1-97-15)

Kohtuasjas nr 3-1-1-68-15 andis Riigikohus esmakordselt juhised karistuse asendamisel üldkasuliku töö tundide arvestamiseks. Kolleegium leidis, et võrdse kohtlemise põhimõttest lähtudes tuleb kõigi isikute karistuse asendamisel üldkasuliku tööga võtta aluseks 30 päeva pikkune kuu. Seetõttu tuleb vangistuse asendamisel üldkasuliku tööga teisendada aastates mõistetud vangistus kuudeks ja liita tulemus karistusena mõistetud üksikkuudele. Seejärel tuleb saadud kuud arvutada ümber päevadeks, lähtudes põhimõttest, et ühes kuus on 30 päeva. Viimaks tuleb liita tulemusele karistusena mõistetud üksikpäevad ja saadud tulemus teisendada KarS § 69 lg 1 ümberarvestussuhte järgi üldkasuliku töö tundideks.⁴³ Kui KarS § 69 lg 6 alusel pööratakse täitmisele selle isiku karistus, kes ei ole teinud ühtegi töötundi, võetakse aluseks mõistetud vangistus, mitte üldkasuliku töö tundide arv. See välistab olukorra, kus üheaastase vangistuse asemel tuleb asenduskaristusena üldkasuliku tööd tegema pidanud isikul realselt ära kanda vähem vangistuspäevi (360 päeva) kui neil isikutel, keda karistati kohe täitmisele pööratud üheaastase vangistusega (365 päeva).⁴⁴

2.1.11. Karistusaja arvestamine tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel (3-1-1-104-15)

Juhul, kui isik viibis enne süüdimõistva otsuse jõustumist vabaduses, ei saa kohus karistuse kandmise täpset kuupäeva otsuse resolutsioonis kajastada ja selle arvutamisel võetakse KrMS § 414 lg 2 järgi aluseks süüdimõistetu vanglasse jõudmise aeg. Sellest algusajast lähtub

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-63-03, p 12.

⁴¹ RKKKo 3-1-1-87-15, p 13.

⁴² RKKKo 3-1-1-34-08, p 8; RKKKo 3-1-1-60-10, p 17.2

⁴³ RKKKo 3-1-1-68-15, p 17-18. Viidatud lahendis kujundatud seisukohad kehtivad ka kohtuasjas nr 3-1-1-69-15.

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-68-15, p 19.

vangla VangS § 76 lg 1 järgi kohtule tingimisi ennetähtaegse vabastamise otsustamiseks materjalide saatmisel ning ka VangS § 73 kohaselt kinnipeetava vangistusest vabastamisel seoses karistuse ärakandmisega.⁴⁵ Vaadeldavas kohtuasjas sedastas Riigikohus, et **isegi kui süüdimõistva kohtuotsusega kohaldatakse liitkaristust mõistes vääralt materiaalõigust, ei saa hiljem kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise üle otsustades jõustunud kohtuotsust muuta.** Jõustunud kohtuotsus on täitmiseks kohustuslik.⁴⁶ Järelikult ei või määruskaebemenetluses ka karistuse alguse kuupäeva enam muuta. Vastupidine olukord tingiks õigusselgusetuse ning raskendaks oluliselt õiguskaitseasutuste tööd.⁴⁷ Kuna karistuse kandmise algusajal on karistuse kulgu silmas pidades oluline tähtsus, saab vangla paluda karistuse mõistnud kohtul kinnipeetava karistuse kandmise algusaega täpsustada. KrMS § 431 lg 1 kohaselt võib lahendi teinud kohus lahendada ka karistuse kandmise algusaja suhtes tekkinud ebaselgused. Sealjuures võib algusaega korrigeerida vaid süüdimõistetule kasulikus suunas.

2.1.12. Vara arestimine konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks

a) raskema seaduse tagasiulatuva jõu kohaldamise keeld (3-1-1-85-15)

Riigikohus selgitas arestimisasjas nr 3-1-1-85-15 KarS § 5 lg-st 3 tulenevat raskema karistusseaduse tagasiulatuva jõu kohaldamise keeldu arestimismenetluses. **Kui isiku poolt toimepandu kvalifitseerus toimepanemise ajal kuriteona, mis ei võimaldanud laiendatud konfiskeerimist (näiteks pistise võtmine), kuid pärast 1. jaanuari 2015 on karistatav mõne teise eriosa paragrahvi järgi, mis sellist konfiskeerimist võimaldab (näiteks altkäemaksu võtmine), tuleb lähtuda raskema seaduse tagasiulatuva kohaldamise keelust ning laiendatud konfiskeerimine on välistatud.** Kui aga kasvõi üks tegudest võimaldas toimepanemise ajal ja võimaldab ka praegu laiendatud konfiskeerimist kasutada, tuleb seda KarS § 83² muude eelduste olemasolul teha.⁴⁸

b) kuriteo toimepanemise vahend (3-1-1-88-15)

Varem on Riigikohtu praktikas süüteo toimepanemise vahendit defineeritud esemena, millega rünnatakse süüteo objekti või mida süüdlane muul viisil oma teos kasutab. Vahend on seega ese, mis tööriistana hõlbustab koosseisupärase teo toimepanemist. Kolleegium on toonitanud vahendi erinevust süüteo toimepanemise vahetust objektist, milleks on aine või ese, mis on isiku käitumise objekt, mille käitamisele või käitlemisele on koosseisus kirjeldatud tegu suunatud. Vahetu objekti ja vahendi eristamine taandub sellele, kas tegu on sellele esemele suunatud või saab mingit tegu selle eseme abil sooritada.⁴⁹

Arestimisasjas nr 3-1-1-88-15 kahtlustati U OÜ KarS § 389¹ lg 3 järgi selles, et kahtlustatava huvides oli kajastatud valeandmeid äriühingu käibedeklaratsioonides maksustamisperioodil maksukohustuse vähendamise eesmärgil, mille tulemusena jäi maksudena laekumata suurele kahjule vastav summa. OÜ D ja U OÜ löid alusetu tagastusnõude tekitamiseks näilike tehingutega ostu- ja müügiahela, kus U OÜ kajastas oma raamatupidamises käibemaksuga maksustatava kullamaterjali ehk spetsiaalselt pöördmaksustamise vältimiseks valmistatud kullavalandite ostu erinevatelt käibemaksukohustuslaseks registreeritud äriühingutelt.

⁴⁵ RKKKm 3-1-1-104-15, p 9. Vt ka RKKKo 3-1-1-18-11, p 9.2.

⁴⁶ RKKKm 3-1-1-104-15, p 11.

⁴⁷ RKKKm 3-1-1-104-15, p 12.

⁴⁸ RKKKm 3-1-1-85-15, p 15.

⁴⁹ RKKKo 3-1-1-37-07, p 16.

Prokuratuur esitas taotluse kullavalandite arestimiseks. Riigikohus tühistas kohtute arestimisotsustuse. **Kolleegiumi hinnangul on ese käsitatav süüteo toimepanemise vahendina juhul, kui seda on kasutatud kuriteo käigus ehk pärast teo vahetut alustamist, s.o vähemalt katse staadiumis.** Teo toimepanemise ajal ehk alates maksudeklaratsiooni esitamisest kullavalandeid enam ei kasutatud ja isegi nende olemasolu teo toimepanijal ei olnud enam määrav ega vajalik.⁵⁰ Küll aga on kullavalandid käsitatavad kuriteo ettevalmistamiseks kasutatud esemetena, sest nendega tehtud tehingud olid aluseks maksudeklaratsioonis valeandmete esitamisele. KarS § 389¹ puhul ei näe aga seadus ette võimalust konfiskeerida sellise kuriteo toimepanemise ettevalmistamiseks kasutatud eset. Seega kohaldasid maa- ja ringkonnakohus ebaõigesti materiaalõigust, arestides kullavalandid konfiskeerimise tagamiseks.⁵¹

2.2. MENETLUSÕIGUS

2.2.1. Liiklusväärtegede tõendamine (3-1-1-67-15, 3-1-1-66-15)

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseis korrigeeris väärteoasjas nr 3-1-1-67-15 oma varasemat praktikat liiklusväärtegede tõendamisele esitatavate nõuete osas.⁵² Kolleegium sedastas, et menetlusseadustikest ei tulene õiguslikku alust siduda teo tõendatust mingi kindla tõendite koguse või nende liigiga. Toimingu teatud viisil dokumenteerimise või salvestamise nõue võib tuleneda eeskätt riiklikku järelevalvet reguleerivatest eriseadustest (näiteks mõõteseadus). Väärteomenetluses kohaldatakse kriminaalmenetluse seadustiku sätteid, arvestades väärteomenetluse erisusi (VTMS § 2). KrMS § 61 lg-te 1 ja 2 kohaselt hindab kohus tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt. See tähendab, et kohus kujundab uuritud tõendite alusel veendumuse tõendamiseseme asjaolude esinemise või puudumise kohta. Ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu, muu hulgas peavad ka kohtuvälise menetleja ütlused olema ilma igasuguste eelhinnanguteta kohtulikule hindamisele avatud võrdselt kõigi muude väärteoasjas kogutud tõenditega.⁵³ Riigikohtu praktikas ei ole välistatud isiku süüditunnistamine ja karistamine vaid ühele tõendile tuginedes, rõhutades samal ajal põhjendamiskohustuse täitmise ja kohtuotsuses sisalduvate järelduste jälgitavuse olulisust. Neil juhtudel peab kohus eriti põhjalikult vaagima kõiki selle ühe süüstava tõendi (otsene tõend, sh ütlused) uurimisel tõstatatud kahtlusi ja need veenvalt kummutama.⁵⁴

Nii ei ole välistatud ka, et karistusotsus tugineb üksnes liiklusjärelevalvetoimingule, näiteks kiiruse mõõtmise protokollile ja riiklikku järelevalvet teinud ametniku ütlustele. Selline sisuliselt ühest tõendiallikast pärinevatele tõenditele tuginev isiku süüditunnistamine eeldab vältimatult siiski ka seda, et kohus välistab nende tõendite hindamise tulemusel kahtlused

⁵⁰ RKKKm 3-1-1-88-15, p 14.

⁵¹ RKKKm 3-1-1-88-15, p 15.

⁵² Senises kohtupraktikas oli juurdunud arusaam, et kui kohtuvälise menetleja ametnik toimetab liiklusjärelevalvet (järelevalvetoimingut) üksinda, peab ta koguma täiendavaid objektiivseid tõendeid (nt salvestama toimingut), et tagada nii toimingut tegemise asjaolude kui ka selle tulemuste usaldusväärsuse kontroll (RKKKo 3-1-1-89-14, p 6; RKKKo 3-1-1-22-12, p 7; RKKKo 3-1-1-82-09, p 17; RKKKo 3-1-1-96-10, p 6 ja 23). Teisisõnu ei saa ainuüksi riikliku järelevalve toimingut, näiteks kiiruse mõõtmist, ainuisikuliselt teinud ametniku ütluste ja kiirusemõõteseadme kasutamise protokolliga tõendada teo toimepanemist, kui need ühest allikast pärinevad tõendid on vastuolus menetluslase isiku ütlustega. Kohtupraktika ülevaatamise kriminaalkolleegiumi kogu koosseisus ajendas aga tõsiasi, et ka olukorras, kus patrulli üks liige teeb järelevalvetoimingut ja fikseerib selle protokollis, teine liige aga koostab väärteoprotokollid ja kuulab tunnistajana üle rikkumise tuvastanud ametniku ja menetluslase isiku ning muid tõendeid ei koguta, tekib nn sõna-sõna vastu olukord (RKKKo 3-1-1-89-14, p 8; RKKKo 3-1-1-39-15, p 7).

⁵³ RKKKo 3-1-1-67-15, p 17; RKKKo 3-1-1-82-09, p 14.

⁵⁴ RKKKo 3-1-1-67-15, p 17; RKKKo 3-1-1-114-13, p 13 koos viidetega varasemale praktikale.

tõendite usaldusväärsuses ning menetlusaluse isiku süüdiolokus. Kolleegium kordas, et seejuures ei ole põhjendatud aprioorset välistada menetlusaluse isiku ütluste tõepärasust vaid selle tõttu, et need on vastuolus liiklusjärelvalvetoimingu protokollis ja politseiametniku ütlustega.⁵⁵

Tulenevalt VTMS § 123 lg-st 2 arutab maakohus väärteoasja täies ulatuses, kontrollides kohtuvälise menetleja otsuse tegemise aluseks olnud faktilisi ja õiguslikke asjaolusid. Juhul, kui väärteoasja arutamisel tekib kohtul kahtlus näiteks kiiruse ületamise või selle fikseerimise asjaolude suhtes, peab kohus välja selgitama, kas pooled soovivad esitada täiendavaid tõendeid või koguma täiendavaid tõendeid omal algatusel.⁵⁶ Muu hulgas võimaldab VTMS § 31³ kuulata kohtus tunnistajana üle ka kohtuvälise menetleja ametnikku, kes on vahetult tajunud väärteo tehilolusid ja kirjeldanud neid väärteoprotokollis, kiirmenetluse otsuses või hoiatamisotsuses. Kolleegium on varem märkinud, et vähemalt kahekesi liiklusjärelvalve tegemine ongi vajalik muu hulgas selleks, et vaidlusi tekitavates olukordades usaldusväärselt tõendada järelvalve käigus tuvastatud asjaolusid, näiteks mõõtmistulemuste saamist või väärteosündmuse toimumist.⁵⁷ Juhul kui kohtul tekkinud kahtluse kõrvaldamiseks ei ole võimalik koguda täiendavaid tõendeid, peab kohus *in dubio pro reo* põhimõttest tulenevalt väärteomenetluse lõpetama.⁵⁸

2.2.2. Kuriteo toimepanemise viisi tuvastamatus (3-1-1-101-15)

Isiku süüditunnistamist peab Riigikohus võimalikuks ka olukorras, kus osa süüdistuses kirjeldatud asjaoludest osutub kohtus tuvastamatuks.⁵⁹ Kriminaalasjas nr 3-1-1-101-15 asus kolleegium seisukohale, et ettevaatamatusest surma põhjustamise viisi tuvastamatus ei välista iseenesest selle kuriteo eest süüditunnistamist. J. L. anti kohtu alla süüdistatuna KarS § 117 lg 1 järgi selles, et viibides kahekesi kodus oma elukaaslase lapsega, hakkas süüdistatav last ebakohaselt ja tema elu ohtu seades korduvalt õhku viskama. Kuna ta ei suutnud last haarata, kukkus laps peaga vastu vaipkattega põrandat, mis põhjustas tema surma. Maakohus mõistis süüdistatava õigeks põhjendusel, et surma põhjustamise viis (kukutamine hüpitamise käigus) ei ole tõendatud. Ringkonnakohus tühistas kaevatud kohtuotsuse ja mõistis kohtualuse süüdi. Riigikohus tühistas kasseeritud otsuse, kuna apellatsioonikohus tugines süüditunnistamisel lubamatule tõendile (J. L. eeluurimisel antud ütlused). Sellegipoolest ei mõistnud kolleegium süüdistatavat õigeks, vaid saatis asja maakohtule uueks arutamiseks järgmiste suunistega.

Ehkki KarS § 117 sätestab suvalise teokirjeldusega kuriteokoosseisu, tuleb selle paragrahvi järgi esitatavas süüdistuses kaitseõiguse tagamiseks üldjuhul kirjeldada ka teoviisi, millega süüdistatav prokuratuuri arvates kannatanu surma põhjustas. Ometigi ei ole see reegel absoluutne. Võib ette tulla juhtumeid, kus kannatanu surma põhjustamise täpset viisi ei saa objektiivsetel põhjustel tuvastada, kuid samas on võimalik esitada süüdistus, mis vaatamata konkreetse teoviisi kajastamata jätmisele kaitseõigust ei riku. Sellisel juhul tuleb kohtumenetluses kontrollida, kas kannatanu surm võis saabuda süüdistatavast olenemata või on

⁵⁵ RKKKo 3-1-1-67-15, p 19.

⁵⁶ RKKKo 3-1-1-67-15, p 20; RKKKo 3-1-1-39-15, p 7. Vt ka RKKKo 12-10, p 9; RKKKo 3-1-1-125-12, p 6.

⁵⁷ RKKKo 3-1-1-82-09, p 17.

⁵⁸ RKKKo 3-1-1-67-15, p 20. Vt täpsemalt: RKKKo 3-1-1-89-14, p 7-8; RKKKo 3-1-1-22-12, p 8; RKKKo 3-1-1-41-10, p 9; RKKKo 3-1-1-12-10, p 10.

⁵⁹ Vt nt RKKKo 3-1-1-28-14, p 14 jj. Kolleegium leidis selles lahendis, et narkootilise aine omandamine ja hoidmine on isikule omistatav ka siis, kui ei suudeta tuvastada, millal ja missugustel asjaoludel täpsemalt narkootiline aine omandati. Ehk siis, menetlusõiguse rikkumisena ei ole käsitatav olukord, kus kohtulikult arutamisel tuvastatakse küll KarS § 184 objektiivsetele tunnustele vastav käitumine, s.t narkootilise aine suures koguses ebaseaduslik omandamine ja hoidmine, kuid erinevalt süüdistuses sisalduvast teokirjeldusest ei tuvasta kohus narkootilise aine omandamise täpset viisi, aega ning kohta.

selline võimalus välistatud ja süüdistatav vastutab surma ettevaatamatu põhjustamise eest tuvastamata viisil. Sama põhimõte kehtib ka olukorras, kus KarS § 117 järgi esitatud süüdistuses on kannatanu surma põhjustamise täpset viisi küll kirjeldatud, kuid see jääb kohtus tõendamata, samas on süüdistuses kirjeldatud ülejäänud asjaolude kogum selline, et võimaldab kaitseõiguse tagada ka surma põhjustamise viisi konkretiseerimata. Kirjeldatud situatsioonis ei raja kohus süüdimõistvat otsust uutele, süüdistusest oluliselt erinevatele faktilistele asjaoludele KrMS § 268 lg 5 mõttes, vaid saab üksnes konstateerida, et puuduvad tõendid, mil viisil süüteo koosseisu objektiivsetele tunnustele vastav tegu, s.o kannatanu surma põhjustamine, täpsemalt toime pandi. Selliste asjaolude tuvastamatus ei välista alati isiku karistusõiguslikku vastutust KarS § 117 järgi, kui on tõsikindlalt välistatud, et keegi teine peale süüdistatava oleks saanud põhjustada ettevaatamatusest kannatanu surma.⁶⁰

2.2.3. Asitõendina äravõetud asja tagastamine (3-1-1-103-15; 3-1-1-84-15)

Kolleegium selgitas kohtuasjades nr 3-1-1-103-15 ja 3-1-1-84-15 varasemale praktikale viidates seda, kuidas tuleb kohtul kohtuotsust tehes isikult asitõendina äravõetud asjaga toimida.⁶¹ KrMS § 126 lg 3 p 2 kohaselt tuleb asitõend üldjuhul tagastada omanikule või seaduslikule valdajale. See tähendab muu hulgas, et **kohus ei saa otsuse tegemisel määrata KrMS § 126 lg 3 p 4 alusel hävitamisele asitõendit, mis ei kuulu riigile ja mille omanik või seaduslik valdaja on teada.** Kohus saab kohtuotsuse tegemisel määrata asitõendi hävitamisele või ümbertöötamisele üksnes juhul, kui asitõendina ära võetud ese kuulub (hiljemalt otsuse täitmise ajaks) riigile või kui tegemist on peremehetu asjaga asjaõigusseaduse (AÕS) § 96 lg 3 mõttes (nt kui asja senine omanik on avaldanud tahet asja omandist loobuda). Süüdistatava või kolmanda isiku omandis oleva asitõendi võib kohtuotsuse tegemisel hävitamisele määrata vaid juhul, kui kohus ühtlasi selle eseme mõnel seaduses sätestatud alusel seniselt omanikult konfiskeerib.⁶² Viidatud lahendis nr 3-1-1-84-15 tagastas kolleegium raamatupidamisdokumendid pankrotis äriühingu seaduslikele esindajatele, kes oli raamatupidamiskohustuslased ja pidid seega tagama nende dokumentide säilimise.⁶³

2.2.4. Kokkuleppemenetlus: kohtuotsusega kokkuleppe muutmise (3-1-1-103-15)

Käsitletavas kohtuasjas sõlmisid süüdistatav, kaitsja ja riiklik süüdistaja kokkuleppe, milles puudus märge konfiskeeritava vara kohta. Maakohus otsustas süüdistatavalt asitõendina äravõetud telefoni konfiskeerida ja hävitada. Ringkonnakohus eitas süüdistatava kaebeõigust KrMS § 318 lg 4 alusel ja jättis apellatsiooni läbi vaatamata. Riigikohus tühistas alama astme kohtute lahendid, selgitades, et kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe ei pea käsitlema küll asitõendite ja kriminaalmenetluses äravõetud objektidega seonduvat, kuid kokkuleppe esemeks on KrMS § 245 lg 1 p 10 järgi konfiskeerimisele kuuluva vara kohta kokkuleppe sõlmimine. **Kokkuleppekohase kohtuotsuse tegemisel ei või kohus omal algatusel kokkuleppe eset muuta**, sh asitõendi konfiskeerimise osas. Kohtuotsusega kokkuleppe muutmise süüdistatavat ja kaitsjat teavitamata ning nende nõusolekut küsimata rikub süüdistatava õigust kokkuleppekohasele kohtuotsusele, mida tuleb käsitada kokkuleppemenetlust sätestavate menetlusnormide olulise rikkumisena.⁶⁴ Olgu lisatud, et peale kohtu volituste puudumise

⁶⁰ RKKKo 3-1-1-101-15, p 37. Vrd RKKKo 3-1-1-28-14, p 14.2.

⁶¹ RKKKo 3-1-1-103-15, p 9; RKKKo 3-1-1-84-15, p 9. Vt ka RKKKo 3-1-1-51-13, p-d 8-10.

⁶² RKKKo 3-1-1-103-15, p 9; RKKKo 3-1-1-51-13, p-d 8-10.

⁶³ RKKKo 3-1-1-84-15, p 11.

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-103-15, p 7. Vt ka RKKKo 3-1-1-25-09, p 15.

kokkuleppe muutmiseks ei ole kohtul ka pädevust kinnitada kokkuleppe vaid osaliselt, s.t kohus ei saa koostada otsust, mis tugineb ainult mingile osale kokkuleppest.⁶⁵

2.2.5. Kokkuleppemenetlus: kokkuleppe muutmise kohtuistungil (3-1-1-78-15)

Prokuratuuri ja süüdistatava vahel sõlmitud kokkuleppesse märgiti mõistetava liitkaristuse pikkus kokkuleppe sõlmimise päeva seisuga. Maakohus tegi kokkuleppekohase kohtuotsuse, kuid mõistis liitkaristuse kohtuotsuse tegemise aja seisuga. Ringkonnakohus leidis, et sellises olukorras pidanuks maakohus tegema kohtumenetluse pooltele kohtuistungil ettepaneku kokkuleppe muutmiseks või uue kokkuleppe sõlmimiseks. Seevastu Riigikohus oli seisukohal, et maakohus ei rikkunud liitkaristuse täpsustamisega menetlusõigust. Olukorras, kus kokkuleppe sõlmimise ja maakohtu otsuse koostamise vahelisel ajal jätkas süüdistatav karistuse kandmist, on faktiline olukord kohtuotsuse tegemise ajaks muutunud, mis mõjutab liitkaristuse mõistmist. Maakohus mõistis liitkaristuse KarS § 65 lg 2 alusel. Süüdistatav ja prokurör poleks saanud kokku leppida mingis muus liitkaristuses. Teisisõnu oli mõistetava liitkaristuse kujunemine väljaspool nende kaalutlusruumi, mida oleks saanud sisustada omavahelise kokkuleppega. Sellest tulenevalt oli maakohtu otsuse tühistamine ja toimiku tagastamine prokuratuurile põhjendamatu ja seda tehes rikkus ringkonnakohus oluliselt menetlusõigust KrMS § 339 lg 2 tähenduses.⁶⁶ Kolleegium sedastas, et selles kohtuasjas tõusetunud probleemi on võimalik kokkulepete sõlmimisel vältida, kohandades vastavalt kokkuleppe sõnastust. Näiteks saab kokkuleppes viidata sellele, et KarS § 65 lg 2 järgi mõistetava liitkaristuse lõplik kestus määratakse kohtuotsuse tegemise kuupäeva seisuga.⁶⁷

2.2.6. Menetluskulude hüvitamine määruskaebemenetluses (3-1-1-80-15)

Seaduse ühetaolise kohaldamise seisukohalt selgitas Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseis menetluskulude hüvitamisega seonduvat määruskaebemenetluses. KrMS § 183 kohaselt hüvitab kriminaalmenetluse lõpetamise korral menetluskulud riik. **Kolleegiumi hinnangul annab see säte aluse jätta riigi kanda üksnes need menetluskulud, mis on tekkinud enne kriminaalmenetlust lõpetavat lahendit. Kui aga menetlusosaline ei ole kriminaalmenetluse lõpetamise määrusega nõus ning vaidlustab selle määruskaebe korras, tuleb edasises menetluses võtta aluseks määruskaebemenetluse sätted, sh menetluskulude osas.** Seega on Riigikohtu 19. detsembri 2012. a määruses asjas nr 3-1-1-121-12 jäetud psühhiaatrilise sundravi kohaldamise menetluses esitatud määruskaebuse kulud ekslikult KrMS § 183 alusel riigi kanda.⁶⁸ Menetluskulude hüvitamist määruskaebuse lahendamise menetluses reguleerib KrMS § 187. Selle sätte esimene lõige puudutab olukordi, kus vaidlustatud kohtumäärus tühistatakse, teine lõige aga juhtumeid, kus määruskaebus jäetakse rahuldamata. Märtsis 2015 jõustunud KrMS § 187 lg 2 teine lause kohaldub vaid enne kriminaalasja lõpplahendi tegemist toimunud määruskaebemenetlustele. Menetlusseadustik ei näe ette erisusi süüdimatult isikult menetluskulude väljamõistmise osas ja seetõttu on ringkonnakohus jätnud õigustatult KrMS § 187 lg 2 esimese lause alusel kaitsjatasu süüdistatava kanda.⁶⁹

⁶⁵ Sellise regulatsiooni mõte on välistada võimalus, et kohus teeb kokkuleppemenetluses otsuse, mis rahuldab vaid üht poolt, ja jätab kohtuotsusest välja kokkuleppe need tingimused, mille tõttu teine pool kokkuleppemenetlusega üldse nõustus. Vt RKKKo 3-1-2-4-12, p 40.

⁶⁶ RKKKm 3-1-1-78-15, p 13.

⁶⁷ RKKKm 3-1-1-78-15, p 14.

⁶⁸ RKKKm 3-1-1-80-15, p 8.

⁶⁹ RKKKm 3-1-1-80-15, p 9.

2.2.7. Alaealise kannatanu ülekuulamine (3-1-1-73-15)

A mõisteti süüdistuses KarS § 141 lg 2 p-de 1 ja 6 ning § 142 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi õigeks. Kokkuvõttes oli kolleegium seisukohal, et maa- ja ringkonnakohus tuginesid määravas osas ülekuulamisel nõuetekohaselt rakendamata jäetud alaealise kannatanu ütlustele. **Kuigi alla neljateistaastast tunnistajat ei hoiatata ütluste andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, peab talle kolleegiumi hinnangul sellegipoolest selgitama tõe rääkimise vajadust ja seda juba ülekuulamise alguses ning igal juhul enne, kui kannatanu annab ütlusi kuriteosündmuse kohta.** Sõltumata tunnistaja (kannatanu) vanusest, tuleneb tõe rääkimise kohustus KrMS § 66 lg-st 3. Kui ekspertiisi akti järeldest nähtub, et alaealisel kannatanul ei ole suuremat fantaseerimiskalduvust, eeldab tema ülekuulamine eelnevat selgitamist, et rääkida tuleb tõtt ehk tegelikkuses aset leidnud sündmustest. Ehkki ülekuulamisel tuleb vaieldamatult võtta arvesse lapse vanusega seotud eripära, mis võimaldab muu hulgas suunavate küsimuste esitamist, ei saa mööda minna tõe rääkimise kohustuse selgitamisest kui ütluse usaldusväärsuse raskuspunkti.⁷⁰ **Samuti juhtis kolleegium tähelepanu sellele, et seadusandja ei ole alaealise kannatanu ülekuulamise puhuks ette näinud erisusi KrMS § 71 kohaldamisel, s.o ütluste andmisest keeldumine isiklikel põhjustel.** Kuna kannatanu oli süüdistatava tütar, oleks teda pidanud teavitama ütluste andmisest loobumise võimalusest.⁷¹ Ütlused, mis on saadud kohtumenetluses nõuetekohaselt rakendamata tunnistajalt (ka kannatanult), kellele ei ole selgitatud tema õigusi ja kohustusi, ei ole käsitatav seadusliku tõendina, sest selle saamisel on rikutud oluliselt kriminaalmenetlusõigust. Sellisele tõendile rajatud kohtuotsus on ebaseaduslik.⁷²

Kolleegium toonitas sedagi, et ehkki menetlusseadus ei näe otsesõnu ette, et alaealise kannatanu ülekuulamise juures viibib kannatanu ema, tuleneb vastav õigus (lähedase juuresviibimine alaealise ülekuulamisel) EL direktiivi 2011/92/EL artiklist 20 ega kahjusta iseenesest süüdistatava õigusi. Menetleja peab tagama, et kannatanu lähedane isik ei mõjutaks ülekuulamise käiku. Teiste isikute juuresviibimise võimalikku mõju kannatanu ütluste usaldusväärsusele peab aga lõppkokkuvõttes hindama kohus.⁷³

2.2.8. Jälitustoimingute lubade vaidlustamine (3-1-1-76-15, 3-1-1-106-15, 3-1-1-107-15)

Hiljutises kohtupraktikas on Riigikohus asunud seisukohale, et grammatilise tõlgenduse järgi lubab KrMS § 126¹⁶ lg 1 esitada kriminaalmenetluse seadustikus nimetatud alusel kohtu poolt jälitustoiminguks antud loa andmise määruse peale määruskaebuse sama seadustiku 15. peatükis sätestatud korras. Grammatilisest tõlgendusest KrMS § 126¹⁶ lg 1 sisu avamiseks siiski ei piisa, ja märkis, et kõnealuse sätte kehtestamisega soovis seadusandja võimaldada jälitustoiminguga saadud teabe ja selle kogumise aluseks oleva kohtuloa seaduslikkuse vaidlustamist üldjuhul kriminaalmenetlusvälises olukorras, s.o juhul, kui jälitustoiminguga puudutatud isikul puudub igasugune võimalus vaidlustada jälitustoiminguga saadud teabe ja selle kogumise aluseks oleva kohtuloa seaduslikkust kriminaalmenetluses. Lähtudes eelnevast, jõudis kolleegium järeldusele, et kriminaalasja sisulise kohtuliku arutamise ajal pole jälitustoiminguks antud kohtu loa seaduslikkuse vaidlustamine määruskaebe korras võimalik.⁷⁴ **See-eest kohtuasjades nr 3-1-1-76-15, 3-1-1-106-15 ja 3-1-1-107-15 leidis kolleegium, et**

⁷⁰ RKKKo 3-1-1-73-15, p 18.

⁷¹ RKKKo 3-1-1-73-15, p 19.

⁷² Vt *mutatis mutandis* RKKKo 3-1-1-72-07, p 8.

⁷³ RKKKo 3-1-1-73-15, p 15.

⁷⁴ RKKKm 3-1-1-48-15, p 6, 9, 12 ja 20.

olukord on erinev juhul, kui kriminaalasi ei ole veel saadetud kohtusse sisuliseks arutamiseks. Kohtueelses menetluses pole veel teada, kas kriminaalasi saadetakse kohtusse ning millistele tõenditele soovitakse kohtus tugineda.⁷⁵ Isik võib kohtueelse menetluse tulemuste äraootamisega kaotada võimaluse tema suhtes tehtud jälitustoimingute seaduslikkust vaidlustada.⁷⁶ Eeltoodu alusel asus kolleegium viidatud lahendites seisukohale, et ringkonnakohus on jätnud alusetult jälitustoimingu lubade peale esitatud määruskaebuse läbi vaatamata.

2.2.9. Apellatsioonimenetlus: appellatsiooni sisuline läbivaatamine (3-1-1-67-15)

Riigikohus tühistas vaatlusaluses kohtuasjas kaevatud kohtumääruse, millega ringkonnakohus oli jätnud appellatsiooni läbi vaatamata enne appellatsioonitähataja möödumist. Kolleegium märkis, et **ringkonnakohus tohib asuda appellatsiooni põhjendatust hindama alles pärast appellatsioonitähataja möödumist.** Seda põhjusel, et appellant võib realiseerida oma kaebeõigust kogu appellatsioonitähataja jooksul ning sellest tulenevalt selguvad nii maakohtu otsuse vaidlustamise ulatus kui ka appellandi argumendid lõplikult alles appellatsioonitähataja lõpuks.⁷⁷ Kui ringkonnakohus võtab menetlusosalise appellatsiooni osas seisukoha enne appellatsioonitähataja lõppu ja välistab sellega võimaluse esitatud appellatsiooni täiendada, on tegemist kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega KrMS § 339 lg 2 mõttes, mis toob kaasa ringkonnakohtu lahendi tühistamise.⁷⁸ Kolleegiumi enamuse seisukohale esitas konkureeriva arvamuse E. Kergandberg, kelle hinnangul ei ole menetlusõiguse *olulise* rikkumisena käsitatav iseenesest veel olukord, kus kohtulahend on tehtud küll enne appellatsioonitähataja möödumist, kuid kaebajal ei olnud nagunii midagi appellatsioonile lisada.⁷⁹

⁷⁵ RKKKm 3-1-1-76-15, p 7; RKKKm 3-1-1-106-15, p 7 ja selle lahendiga identselt: RKKKm 3-1-1-107-15, p 7.

⁷⁶ RKKKm 3-1-1-76-15, p 8.

⁷⁷ RKKKm 3-1-1-72-15, p 6.

⁷⁸ RKKKm 3-1-1-72-15, p 8.

⁷⁹ Vt E. Kergandbergi eriarvamus kohtuasjas nr 3-1-1-72-15.